

678. Skoklosters kyrka.

Pl. 37, 38.

Litteratur: B 314, L 1550, D 1: 34. J. Bureus, *Runakänslanäs lärspan* (1599), Fa 6 s. 52 n:r 51 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10: 2 n:r 3, Fa 5 n:r 320, Fa 1 s. 72; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 239; P. Elvius och J. Arenius, *De Fierdhundria* (diss. 1717), s. 106; E. Alstrin och M. Celsius, *Monasterium Sko* (diss. 1728), s. 4; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 464; C. Fr. Rothlieb, *Beskrifning öfver Skokloster* (1819), s. 36; R. Dybeck, *Skogboland, eller Skokloster Socken* (i: *Runa* 1843), s. 57, *Reseberättelse* 1860, 1865 (ATA); J. A. Kjellman-Göranzon, *Sko socken* (1860), s. 9; UFT h. 16 (1894), s. 79; H. Hildebrand, *Minne af riksantikvarien Joh. Bureus* (1908), s. 171 f. (även i *Svenska Akademiens handlingar* 1908, s. 227 f.); O. v. Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 54 f., *Runenschrift* (i: *Hoops Reallexikon* 4, 1918), s. 40, *Runorna* (*Nordisk kultur* bd 6, 1933), s. 217, *Anteckningar* 1903 (UUB); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 79; Lis Jacobsen, *Eggjum-stenen* (1931), s. 106 f.; B. Almgren, *Runstenen vid Skokloster, en bildsten från Vendeltid* (i: *Uppländsk bygd*, 1940, s. 155 f.); B. Nerman i *Fornvännen* 1947, s. 121, 126.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (1599; även i Fa 10: 2 och Fa 5); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 314); Dybeck a. a.; v. Friesen foto 1903 (UUB; reproducerad bl. a. i *Upplands runstenar*, s. 54, 55, *Hoops Reallexikon* 4, s. 41, I. Flodström, *Sveriges folk*, 1918, s. 227, *Runorna*, 1933, s. 218); B. Almgren foto 1939 (repr. i *Uppländsk bygd*, 1940, s. 161, 162; *Fornvännen* 1947, s. 122, 123).

Runstenen står rest på en liten kulle, 10 m. Ö. om kyrkans korgavel. Den är ristad på två sidor; på den ena (A), som är vänd mot norr, med runinskrift, kors och rytтарbild, på den andra (B), som är vänd mot söder, med rytтарbild inom en ram utan runor.

Runstenens framsida (A), var känd redan av Bureus och finnes avbildad på hans stora kopparstick *Runakänslanäs lärspan* 1599. Tyvärr är den teckning, som legat till grund för kopparsticket, icke bevarad. I Bureus' skissbok (Fa 10: 2), där kopparsticket från 1599 är inklistrat, finnes anteckningen: »skal göras tvar och intet snedh»; meningen är, att i den tryckta samling, som Bureus planerade, skulle stenen avbildas sedd rätt framifrån och icke i snett perspektiv, såsom på kopparsticket var fallet. Platsen säges vara »Vti Skoklösters Dörr» (Fa 10: 2), »i Sko i Klösterdören» (Fa 6), »Skog S. Klöster kyrkedör» (Fa 5). Bureus hade, såsom längre fram närmare skall omtalas, personligen ett stort intresse för Skokloster-stenen, därför att han i Tord och hans söner, som omtalas i inskriften, trodde sig finna forntida medlemmar av den berömda och vittgrenade Bure-släkten, som han själv tillhörde.

Också i *Ransakningarna* meddelas, att en runsten finnes »i Kyrkiodören». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Skoo kyrkedör» (B 314: »Kyrko-dörr», L 1550: »Håbo h:d, Skoklosters kyrkodörr»). Överst på sidan finnes anteckningen: »Mitt för westra Kyrkiodören ligger en gammal Runesteen.» Och i den föregående utförliga beskrivningen av kyrkan: »I Wester Kyrkiodören ligger en gamal Runesteen med en Riddare til hest, såsom Jarlar och förstar pläga låta afsättia sig.» — Olof Celsius, som själv avtecknade inskriften den 9 juni 1727, anger platsen: »SkogKlöster vid Kyrkiodören.» Året därpå (1728) disputerade hans son Magnus Celsius (sedermera Magnus v. Celse) på en avhandling om klostret i Sko; han omnämner där i förbigående runstenen »ad januam templi Scogensis».

Runstenen låg kvar på sin plats i kyrkgolvet mittför kyrkdörren till år 1860. Den omtalas i korthet i de beskrivningar över Skokloster, som utkommo under 1800-talet. Rothlieb (1819) meddelar följande: »Slutligen må nämnas at här i Kyrkan, vid stora dörren ligger en aflång temligen väl jemnad sten, som förmenas vara en Runsten; men är omvänd med inskriften neråt, at rätta förhållandet ej kan uplysas. På den upvända sidan är en man til häst, med hjälm på hufvudet och lans i handen ... Om denna sten är en Runsten; så hör han säkert til dem, som ristades efter Christendomens införande, så väl i anseende til personen för hvilken den skall vara ristad, som i anseende dertil at de äldre Runstenar äga merendels, med några få undantag, inga andra figurer än Runorna och ormslingorna, hvarförutan stenens jemna och välformade utseende

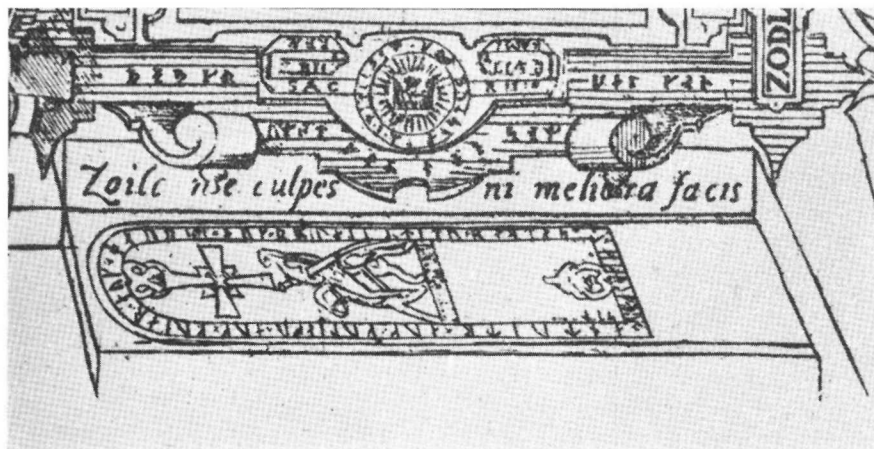

Fig. 110. U 678. Skoklosters kyrka. Efter kopparstick av Bureus (1599).

gifver til och med anledning at tvifla om det är någon Runsten.» — Kjellman-Göranson (1860): »Straxt vid ingången i kyrkan genom vestra porten trampar man på en stor flat sten, hvilken på sin uppåt vända sida har en djup ristning af en riddare till häst, beväpnad med lans, omsluten af en tom slinga; på den andra sidan skall enligt *Bautil* finnas följande ristning: ... Stenen är väl och prydligt huggen i den tidens konstlösa smak och torde förtjena bättre plats än som golfsten (emedan han ganska ofta genom trampning nötes), på det att riktigheten af andra sidans ristning bättre må kunna ådagaläggas.»

I sin uppsats om »Skogboland, eller Skokloster Socken» (1843) lämnar Dybeck följande uppgifter om stenen: »På golfvet vid vestra porten ligger en aflång flat sten, å hvilken inom en tom slinga, som följer stenens ojämna kanter, är en ristning, föreställande en man till häst. Arbetet förråder äldre tider; dock är ristningen, ehuru utsatt för söndaglig trampning, väl bibehållen, hvilket, jemte det, att stenens bredare ända, till hvilken ristningen icke sträcker sig, är ännu ojämnaire, än dess öfriga delar, synes utvisa, att den fordom varit rest — troligen ute på marken. Å stenens undre sida skall finnas följande runristning: Anvit. auk. Gulaifr. auk. Inhar. auk. Haursi. auk. Rulaifr. litu. raisa ... Thord. Fadur. sin. Fotr. hiuk. runar. I *Bautil* är denna ristning origtigt hänförd till den slinga vi nämnt, men hvilken i sjelfva verket är tom.» Dybeck känner sålunda till, att stenen är ristad på två sidor, men den sida som bar runinskriften var vänd nedåt och oåtkomlig. Det är klart, att en så uttrycklig uppgift av Dybeck är omöjligt att jäva, allra helst då den stämmer med uppgifter av Rothlieb och Kjellman-Göranson. Det kan endast finnas en förklaring: stenen har någon gång mellan 1727, då Celsius såg den, och 1819, då Rothliebs bok om Skokloster utkom, blivit upptagen och vänd.

I sin reseberättelse för 1860 meddelar Dybeck: »Runstenen i kyrkgolfvet (*Baut.* 314) upptogs och fördes å sido till norra väggen. Detta har skett på Statens bekostnad; egaren af Socknen med dess kyrka borde anmanas att draga försorg om nödig åtgärd till stenens framtida skyddande.» I första häftet av *Sveriges runinskrifter*, som utkom samma år, skriver Dybeck: »En gammal sägen förmåler att denna runsten fordom stått bland hednagrafvarna vid gamla kyrkan å Flastads egor. Han har under de sednare 200 åren legat i Skogklosters kyrkas golf, nära intill vestra dörren, sålunda att den med b här betecknade sidan varit uppåt. Stenen är innevarande år upptagen ur golfvet för att resas i ett af kyrkans mindre kor, eller insättas i muren. Bilden å stenens runristade sida (a) föreställer väl Thord till häst, båda i harnesk. Han har svärdet under armen. Å andra sidan (b) töra vi hafva samme man äfven å sin löpande gångare och nästan lika rustad, men med en lans i handen. Man må beklaga att den omgifvande slingan

Fig. 111. U 678. Skoklosters kyrka. Efter B 314.

icke vurtit runristad. Mannens morska hållning antyder åtminstone ämnet.» Här återkommer sålunda Dybecks uppgift, att det var den icke runristade sidan, som varit vänd uppåt. Den bekräftas f. ö. av C. G. Styffe, som i sin uppsats om Skoklosters kyrka (*UFT* h. 16, 1894) meddelar: »I sammanhang med inläggning af nytt brädgolf under bänkarne har en förut bekant runsten, hvars inskrift var vänd nedåt, blifvit upptagen och upprest framför östra gafveln.» Var stenen skulle uppställas, var tydligen ännu icke bestämt, då Dybeck skrev 1860. I sin reseberättelse för 1865 påminner han på nytt om saken: »Tiden medgaf icke att besöka Skoklosters kyrka, der, såsom Akademien har sig bekant, en väldig Runsten blifvit för några år sedan, under min ledning, upptagen ur Kyrkgolfvet och lagd å sido vid en mur. Ännu i februari månad innevarande år låg stenen på samma ställe och är nog der ännu. Det bör ligga vederbörande om hjertat att snarligen föra honom ur Kyrkan till en lämplig plats, der han måste resas; men kostnaden blir icke liten. Egaren af egendomen och hela socknen åtager sig kanhända åtgärden.» Någon säker uppgift, när stenen har fått sin nuvarande plats, har icke kunnat erhållas. Möjligen har det skett i samband med kyrkans reparation år 1893.

Hur länge runstenen har legat i kyrkgolfvet är omöjligt att fastställa. Den kan ha blivit ditförd i samband med byggandet av klosterkyrkan på 1200-talet. Men tänkbart är givetvis också, att den har kommit dit senare, i samband med någon reparation av kyrkan. Den fanns där i varje fall på Bureus' tid. Och om den hade blivit ditflyttad i mans minne, hade Bureus säkerligen talat om det. Det finns icke heller något som antyder, att Bureus kände till, att stenen var ristad på två sidor. Därtill kommer, att ytan på den runristade sidan är hårt sliten genom tramp och nötning. Det tyder på att den lång tid har legat i kyrkgolfvet.

Det skulle vara ytterst intressant att veta, var en så ståtlig runsten ursprungligen har varit rest. Men denna kunskap är oss tyvärr förmenad. Dybeck åberopar »en gammal sägen», som »förmäler att denne Runsten fordom stått bland hednagrafvarna vid gamla kyrkan å Flastads egor». Att det på 1860-talet skulle ha funnits en muntlig tradition i bygden om stenens ursprungliga plats torde vara helt uteslutet. Dybecks uttryckssätt tyder kanske icke heller på att det är en sådan som han avser. »En gammal sägen förmäler» — det hänvisar snarare till en skriftlig källa, ehuru Dybeck genom sitt svävande uttryck kanske vill insinuera, att en verklig folktradition skulle kunna ligga till grund. För att få klarhet över detta Dybecks uttalande måste vi gå tillbaka till runforskningens begynnelse.

På den släkttavla, som Johannes Bureus år 1611 lät uppsätta på yttermuren av universitets-
huset i Uppsala, hade han bl. a. upptagit två runinskrifter från Medelpad (L 1072 och 1078). De
män som där omtalas har han tydligen räknat som sina förfäder. På den ena stenen läste han
namnet Buri, på den andra namnen Tord och Herse. Dessa båda namn återfann han på Skokloster-
stenen, och med den lidelsefulla iver att utreda sin släkts härkomst, som var honom egen, var
han genast färdig för en kombination. Han införlivade helt enkelt Skokloster-stenens Tord och
hans söner i sin släktsaga. De voro de första kända medlemmarna av den urgamla Bure-släkten.
På Skobolandet har, säger Bureus, funnits en gammal kyrka, som kallades Bure eller Byre kyrka.
Den ligger nu öde, och Byre socken ligger numera under Skokloster. Den gamla kyrkan var i
kristendomens första tider byggd av Tord i Byre, »en högboren man». Han bör alltså ha levat
i Olov Skötkonungs dagar. Då han dog, reste hans fyra söner, av vilka en hette Gunnar Herse,
en ståtlig minnesvård efter honom. Gunnar Herse var fader till Tord, som bosatte sig i Medel-
pad, och dennes sonsöner voro Sigurd, Ture heden och Härse, vilka ha ristat runstenen på Sel-
ångers kyrkogård (L 1078). Bureus' arbete om sin släkt finnes bevarat i flera avskrifter, och hans
historiska konstruktioner återopas, mer eller mindre kritiskt, flerstädes i den genealogiska och
topografiska litteraturen under 1600- och 1700-talen. Peringskiöld har i *Monumenta* gjort anteck-
ningen: »NB. Buræus wil deducera sin släckt från Gunnar Herse och at Skokl. för hetat Byre.»
I sin avhandling om Skoklosters historia (1728) omnämner M. von Celse den Byre kyrka, som
Bureus har förutsatt, utan att egentligen ta ställning till frågan. Utan att någon källa återopas,
omtalas Byre-kyrkan såsom ett historiskt faktum av A. Rhyzelius i hans klosterhistoria (*Monaste-
riologia Sviogothica*, 1740, s. 63): »Skogbolandet, ther en af the gamla Burar, wid Christen-
domens första begynnelse här i norden, war rådande. Han hette Thord och bygde ther första
kyrkio, som kallades lenge Byre- eller Bure-kyrkio och Sochn.» Att sätta denna Byre-kyrka i
samband med ruinen Flasta mur, var i själva verket ytterst naturligt för den lokala forskningen.
»Då Christendomen först började at här antagas ... skall en vid namn Thord, af den gamla
Bure-ätten, varit rådande här på landet och byggt en Kyrka, som kallades Byre Kyrka, förmod-
ligen på den höjd bredvid byn Flastad ej långt ifrån nuvarande Kyrka och Slott, der Klostret
äfven sedermera blef anlagdt. Stora ruiner synas der ännu ... Folkungen Knut den Långe ...
grundlade, af andeligt nit år 1220 et Kloster, troligen bredvid samma ställe, der den af Thord
Bure anlagda Kyrka stod, om hvars ruiner förut är taladt» (Rothlieb). Samma år som Rothliebs
bok kom ut (1819), skrev v. pastorn i Skokloster A. Lindgren en »Kort historisk underrättelse om
Skoklosters kyrkobyggnader» (avskrift i ATA), som börjar sålunda: »Den äldsta kyrkobyggnad i
Skoklosters socken om hvilken man eger några underrättelser var den så kallade Flasta mur,
hvarefter ruinerna ännu i denna dag äro ganska väl synbara nära intill Flasta by; men det mör-
ker, som höljer många förflutna tidehvarf, har äfven i sin ogenomträngliga slöja insvept denna
byggnads första grundläggning. Doctor Rhyzelius påstår i sin bok kallad *Monasteriologia*, pag. 63
att i *Kristendomens första tider var en af de namnkunniga Burar här rådande, som het Thord
Bure, och han lät här uppbygga den första kyrka*. Landet skulle då blifvit kalladt: *Bure landet*,
och kyrkan *Bure- eller Byre-kyrka!* Den stora runstenen, som ligger vid stora porten i nuvarande
kyrka, och hvarpå synes en riddare till häst med lants i handen, skall vara huggen nämnde
Thord Bure till ära. Allt detta synes visserligen troligt, men såsom en afgjord sanning kan det
icke antagas.»

»En gammal sägen» fanns onekligen, som förband runstenen med ruinen vid Flasta. Men
den var av lärd, icke folklig upprinnelse. Då man i samband med stenens upptagande ur kyrk-
golvet började fundera över var den ursprungligen kunde ha stått, var det så gott som själv-
klart, att man stannade för fornminnesområdet vid Flasta, där Tord enligt »sägnen» skulle ha
bott. Om det är Dybeck själv eller någon annan, som först har uttalat denna förmodan, kan
vara omöjligt att veta.

Anmärkningsvärt är, att det i Bureus' runologiska manuskript (Fa 6, Fa 10:2, Fa 5) icke finnes en antydning om att han räknade de män, som omtalas i inskriften, bland sina förfäder. Detsamma gäller om de båda Medelpad-stenarna. Det är icke minst det karakteristiska för honom, att han oftast håller väl i sär de båda motsatta polerna i sin sammansatta natur: den exakta iakttagelsen och beskrivningen å ena sidan och den fantasifyllda konstruktionen å den andra.

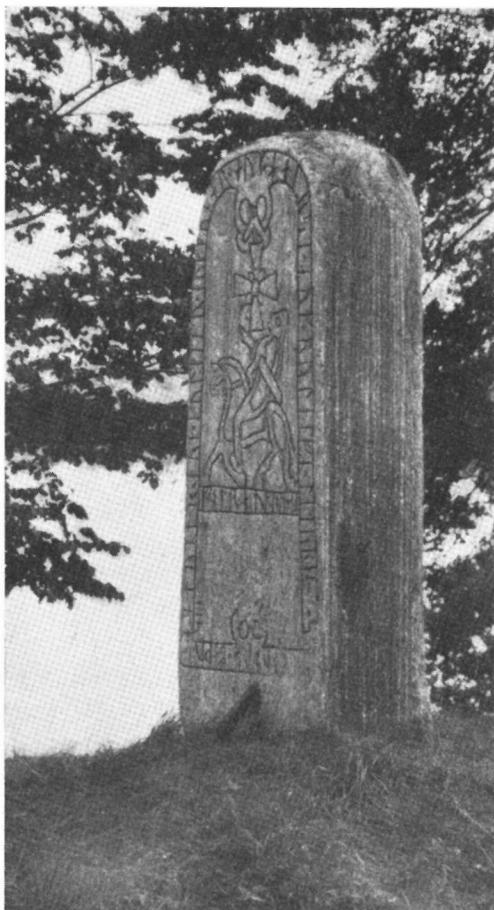

Fig. 112. U 678. Skoklosters kyrka.

Blågrå, glimmerrik gnejs. Bergarten är randig, och lagringarna gå lodrätt i stenens höjdriktning, parallellt med de båda ristningsytorna. Huruvida dessa ha uppkommit genom naturlig klyvning, är svårt att avgöra, då de numera äro tämligen starkt avslipade genom långvarig nötning. Upptill är stenen i varje fall tillformad; huggning framträder tydligt dels på baksidans (B) överkant, dels överst på högra smalsidan (med stenens nuvarande uppställning vänd mot V). Toppen har därigenom blivit rundad. Den vänstra smalsidan (vänd mot Ö) är icke en naturlig brottyta, utan har fått sin nuvarande form genom huggning. Denna har upphört ett stycke från stenens bas, och därigenom har här uppkommit en avsats, ungefär i jämnhöjd med nedersta ristningslinjen på framsidan. I motsats därtill har den högra smalsidan ansetts kunna duga, sådan den var, utan några åtgöranden; här ha vi sålunda — och måhända endast här — en naturlig brottyta bevarad. Denna smalsidas plan är emellertid snett i förhållande till bredsidiorna; det står i en trubbig vinkel mot framsidan och är därför synligt framifrån, under det att det mot baksidan ursprungligen har bildat en tämligen skarp vinkel. Också denna kant har avrundats och jämnats genom huggning. Till följd av smalsidans sneda plan är baksidan något bredare än framsidan. Stenens tjocklek är emellertid ungefär densamma på båda sidor, 35—40 cm. Smalsidorna äro icke fullt lodräta utan slutta svagt och likformigt. Ristningsytornas bredd tilltar därför nedåt. Stenens höjd är (enligt Dybeck) ungefär 2,50 m., över nuvarande markytan 2,20 m. Framsidans (A) bredd är nedtill 1,05 m., baksidans (B) 1,15 m. Ristningsytans bredd är mitt på A-sidan 0,95 m.

Om man ger akt på hur utomordentligt väl ristningen på båda sidor ansluter sig till stenens symmetriska form, får man ovillkorligen intryck av att det ligger en gemensam plan till grund för stenblockets tillformning och ristningens komposition. Det är omöjligt att avgöra, huruvida stenen har formats för att mottaga en tilltänkt ristning eller om ristningen har komponerats med hänsyn till de bildytor, som stodo till buds. Det är naturligt att tänka sig, att stenhuggaren och ristaren har varit samma person.

Framsidans ristning består av runinskrift, ryttarbild och kors, baksidans av ryttarbild inom en enkel ram utan runor. Utefter stenens ytterkanter på framsidan går ett band, vars ändar nedtill äro förenade med en rak slinga. Det bildar sålunda en ram kring den inre ristningsytan men saknar alla detaljer av runstenarnas vanliga djurornamentik. I motsats till baksidans slinga, som har en helt ornamental uppgift, har framsidans ramband tydligen alltifrån början varit av-

sett att innehålla en inskrift. Att det skulle ha kunnat existera utan denna, endast som ornament, förefaller alldeles osannolikt. Upptill och nedtill är runramen försedd med enkla ornament i bandflätning. Från det övre bandornamentet hänger ned mot bildytans centrum ett kors av en typ, som är välkänd särskilt från Fots runristningar. Korset står något snett, förskjutet åt höger; det synes ha blivit inkomponerat i bilden, först sedan den övriga ristningen har blivit uppritad. Något nedanför mitten går ett inskriftsband tvärs över stenen; här har ristaren Fot anbragt sin signatur. Genom detta inskriftsband har ytan blivit indelad i två fält. På det övre fältet dominerar ryttarbilden: hästen löper i trav, och ryttaren sitter med kroppen starkt bakåtlutad. I handen håller han tyglarna, och under armen är hans svärd instuckat. Baksidans ryttarbild, något större till formatet och i detaljerna något tydligare, är i stort sett en replik av framsidans. En variation är, att ryttaren här i handen håller ett spjut; den böjda armen med dess lätta svikt är en av de mest levande detaljerna i denna starkt stiliserade stenkonst. Proportionerna äro på framsidan något förryckta: ryttaren är för stor i förhållande till hästen — även om man tar tillbörlig hänsyn till en äldre tids mindre hästras —, och framför allt är svärdsfästet tilltaget alltför stort. Rytterbildernas storlek har bestämts av utrymmet: på båda hästarna nå vänstra framfoten och högra bakfoten fram till de inre ramlinjerna. Därtill kommer, att på framsidan hästens fyra ben stå på tvärraden. Underkanten av deras hovar bildar en rak sammanbindningslinje, detta i skarp motsats till baksidans hästfigur. Det är icke möjligt annat än att detta är ett ursprungligt förhållande; det kan icke ha uppkommit genom en senare rättelse av bilden. Allt tyder på att runramen har uppritats först och bestämts med hänsyn till inskriftens omfattning. Tvärbandet ha sålunda den dubbla uppgiften att bära runor och att markera markytan för hästen. Därefter har ryttarbilden tecknats. Allra sist har korset inkomponerats. Att det av hänsyn till ryttarbilden har blivit ställt något snett, är en liten avvikelse från den stränga symmetrien, som icke behöver betyda mer än att det sista ordet **sin** icke har fått sin plats inom runraden. Det förefaller, som om ristaren genom att sammantränga runorna något i inskriftens början med lätthet skulle fått utrymme för tre runor. På vänstra sidan stå 25 runor, på högra sidan 29 runor. Då man väl känner den symmetri i runornas form och i avståndet runorna emellan, som annars är så utmärkande för Fot, är denna oregelbundenhet, som lätt kunnat undgås, onekligen något förvånande. De båda ramlinjerna i tvärbandet med Fots signatur äro icke alldeles raka, såsom redan B. Almgren har påpekat. Särskilt gäller detta om den undre linjen. Att »den övre linjen buktar för att ej skära över någon av hästens hovar», är däremot knappast riktigt. De sista runorna i raden (81—85 **runar**) äro avsevärt mindre och stå tätare sammanträngda än de första (73—76 **fotr**).

Ristningen är i stort sett tydlig och väl bevarad. Den är utförd i Fots välkända teknik, med kraftigt huggna linjer, som i bottnen äro mjukt rundade. Linjeföringen är som alltid osvikligt säker. Någon skillnad i tekniken mellan runorna och ornamentiken, mellan korset och ryttaren kan icke konstateras. Man kan tydligt märka, att det på grund av bergartens beskaffenhet har varit lättast att rista i vertikal riktning. Även de horisontella linjerna äro i allmänhet tydliga och skarpt avgränsade. Svårast har det varit med linjer, som skola gå snett. Då ristningslinjer komma nära varandra, ha små stycken mellan dem lätt spjälkats ur och fallit bort. Så synes ha varit fallet exempelvis mellan huvudstav och bistav i 32 **r**, mellan skiljetecken **x** och 26 **a**, mellan 28 **k** och det följande skiljetecknet, mellan detta **x** och övre vänstra bistaven i 29 **h**.

Båda sidorna bära spår av slitning, mest dock framsidan, som tydligen har varit utsatt för långvarig nötning under den tid, då stenen låg i kyrkgolvet. Nedtill, och särskilt i h. nedre hörnet, är ristningen skadad och en del av inskriften förstörd. Svårt skadat och delvis helt utplånat är också bandornamentet ovanför den nedersta inskriftsraden; icke ens med hjälp av äldre teckningar är det möjligt att fastställa, hur det en gång har sett ut.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

antuitr × auk × kulaifr × auk × kunar × auk × haursi × auk × rulaifr × litu [×] rais[a] × st[ain] × a[t] × porp ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 fap[ur] × sin
 65 70
 fotr × hiuk × runar
 75 80 85

Andvettr ok Gullæifr ok Gunnarr ok Horsi ok Rolæifr letu ræisa stæin at Þorð, faður sinn. Fotr hiogg runar.

»Andvätt och Gullev och Gunnar och Horse och Rolev läto resa stenen efter Tord, sin fader. Fot högg runorna.»

Till läsningen: 5 i är icke stunget, icke heller 46, 71 i, 11, 21, 80 k. Alla runorna i de fem namnen i inskriftens början äro fullt klara. Sk efter 48 u är förstört. Härifrån t. o. m. 61 p är inskriften svagt skönjbar eller förstörd. Av 52 s är endast mellanstapeln bevarad. 54 s skymtar svagt. Bst i 55 t kunna spåras, hst ytterst svagt. Därefter synes ingenting före 60 t, varav endast h. bst är kvar, åtföljd av ett ×. 61 p är svagt. Återstoden av inskriften är tydlig. Runorna ha den regelbundna form, som är utmärkande för Fots inskrifter. De stå ganska tätt i sista ordet 81—85 runar. Detsamma har tydligen varit fallet med den nu delvis förstörda runföljden 49—58 raisa × stain.

Bureus (F a 10: 2): antuitr · auk · kulaifr · auk · kunar · auk · haursi · auk · rulaifr · litu · raista · stain · at · porp · fap[ur] · sin fotr · hiuk · runar. Fa 6 har 41 e, 50 e; för övrigt lika. Kopparsticket 1599 har ett par uppenbara fel. — Hadorph och Leitz (B 314): antuitr × auk × kulaifr × auk × kuhar × auk haursi × auk × rulaifr × litu · raisa · sten × at n porp × fip[ur] × sin fotr × hiuk × runair. Den sista runan r är felaktigt tillsatt under raden; det beror tydligen på en korrekturändring på trästocken, ty den finnes icke på avdraget i Peringskiölds *Monumenta*. Där har i stället sista runan i raden (i) ändrats till r. Vidare har 66 i ändrats till a och sk tillsatts efter 28 k. — Celsius: 21—25 iuhar; 51—60 saknas; 61 p svagt. — Dybeck: 21—25 kunar; 51—53 ais, 59—60 at svagt. — v. Friesen: 49—59 saknas; av 60 t finnes h. bst.

Suppleringen 54—58 stain är sålunda ganska oviss. Den stöder sig på Bureus' läsning (B 314 har sten). Ristningen har sannolikt här varit mycket nött redan på 1600-talet.

Om mansnamnet *Andvettr* se Sö 266. Om *Gullæifr* (*Guðlæifr* eller *Gunnlæifr*) U 595 med där citerad litteratur; det är liksom *Gunnarr* ett tämligen vanligt namn i inskrifterna. Om *Horsi* se U 99, om *Rolæifr* (*Hroðlæifr*) Sö 200. Det är en rad av välklingande, förnämliga mansnamn, som möta oss i inskriften. Man har all anledning att förmoda, att Tord och hans söner ha tillhört en stormanssläkt på Skobolandet under vikingatiden. Varje åskådare måste ha satt de båda ryttarbilderna i samband med den döde, Tord, och det är omöjligt att tro annat än att detta samband har varit avsett av ristaren och hans uppdragsgivare. Det bör också nämnas, att två andra av häradets förnämsta runinskrifter, U 644 och U 654, börja med namnet *Andvettr*. Möjligen är även namnet *Gullæifr* gemensamt. Skokloster-stenens *Gullæifr* kan emellertid icke vara samme man som de båda Ingvar-stenarnas *Gunnlæifr*. Det skulle nämligen förutsätta, att U 678 vore avsevärt äldre än U 644 och U 654, vilket förefaller orimligt. Vi ha i stället säkerligen att göra med medlemmar av två förnämliga släkter, den ena bosatt vid Sko, den andra vid Yttergran längre söderut i häradet.

Skokloster-stenen är i flera avseenden utan motstycke bland 1000-talets svenska runristningar. Vad som i senare tid i all synnerhet har tilldragit sig den arkeologiska forskningens uppmärksamhet

samhet är de båda rytARBilderna. I synnerhet äro hästarna helt olika de hästfigurer, som förekomma på andra ristningar från vikingatiden (t. ex. Sö 101, U 375, 448, 691, D 1:137 Böksta, Balingsta sn; i viss mån också den äldre Vg 119). I stället påminna de starkt om arbeten i en äldre tids stil (600- och 700-talen); som typexempel kan man nämna den lilla bronshästen från Veggerslev, N. Jylland (fig. 113), som tillhör ett lösfynd med osäker datering men som brukar tidfästas till senare delen av 600-talet. Den runologiska dateringen av inskriften stämmer icke med den stilistiska dateringen av rytARBilderna. Vissa forskare ha velat förklara denna motsats genom att antaga, att Skokloster-stenen utgör ett »isolert, arkaiserende exempel» av en äldre stiltradition (Lis Jacobsen, *Eggjum-stenen*, 1931, s. 108; G. Gjessing, *Studier i norsk merovingertid*, 1934, s. 182). Andra ha mera radikalt velat hävda, att olika delar av ristningen icke kunna vara samtida; rytARBilderna måste härröra från en annan tid än runorna och korset (B. Almgren,

Fig. 113. Hästfigur av brons. Från Veggerslev, Randers amt, Jylland. Nu i Nationalmuseet i Köpenhamn. 10:7.

B. Nerman). Mest genomtänkt och grundligt har denna uppfattning blivit framställd av Bertil Almgren i en uppsats med den programatiska titeln *Runstenen från Skokloster, en bildsten från Vendeltid* (i: *Uppländsk bygd*, 1940, s. 155 f.). Almgren ger här en värdefull stilanalys av de olika detaljerna i rytARBilderna och söker sätta dem i historiskt sammanhang. Fot skulle ha »huggit in runor och kors på ett äldre monument, där man sett en rytARBild, omgiven av en kantbård med ornament i form av stiliserade huvud upptill och nedtill». Rambandets linjer skulle sålunda vara äldre än inskriften. Däremot skulle raden under rytAREN, med Fots signatur, snarast vara hans tillsats. På baksidan har Fot »nöjt sig med att fördjupa linjerna i den gamla hällristningen». Till form och bildinnehåll visar detta äldre Sko-monument enligt Almgren samband med de gotländska bildstenarna. Stilistiskt skulle det snarast kunna dateras till tiden omkring år 700 e. Kr. »Den osäkerhet, som vidlåder denna datering, medför dock den möjligheten, att stenens tillkomsttid kan ligga senare, ehuru antagligen inom 700-talet.» Runorna skulle då vara tillfogade flera århundraden senare.

Almgren har vid besiktning av stenen (sept. 1939) trott sig finna spår av vissa grundare linjer, tillhörande den äldre ristningen, särskilt i närheten av den övre bandflätningen. »Delar av ristningen fortsatte genom korset och vissa runor i ramen. Då dessa sistnämnda äro betydligt grövre och kraftigare huggna än de grunda linjer, som korsa dem, kan väl icke något tvivel råda om åldersförhållandet: korset och runorna ha huggits senare än de grunda linjerna och den figur, till vilken dessa utgöra en fortsättning. Före Fots ingripande bar stenen sålunda en be-

tydligt svagare huggen dekoration. Fot har »friskat upp» och fördjupat dessa linjer endast i den mån han haft bruk för dem.»

Av de konturlinjer, som Almgren trott sig urskilja, måste de flesta bestämt avvisas. Så de nedersta båglinjerna under övre korsarmen, likaså fortsättningen genom korsarmens ytterhörn av ornamentets nedersta båglinjer samt de streck som skulle gå genom de ögonliknande ovalerna. Det enda som har någon sannolikhet är de översta båglinjerna, som gå in i skriftbandets bredaste parti. Men det är fråga om mycket breda och grunda fördjupningar, som säkerligen icke äro huggna. Om en äldre huggning funnits på andra ställen, skulle den med absolut säkerhet ha bevarats och kunnat konstateras. Detta är ett avgörande skäl mot Almgren.

Ur protokollet vid en undersökning, utförd tillsammans med docent S. B. F. Jansson och d:r Erik Ygberg den 22 sept. 1945, må anföras: »Bertil Almgrens teori om en äldre ristning under Fots prövades, men med negativt resultat. Ytan är ganska full av grunda fördjupningar, som dels äro naturliga, dels kunna vara spår av den släthuggning av ojämna partier, som sannolikt har skett före ristningen. Av detaljer är följande att märka:

1. 'Av dessa linjer gå två genom övre korsarmens ytterhörn såsom fortsättning på de båda cirkelbågarna i bandflätningen' (Almgren s. 157). Kunde icke iakttagas.
2. 'Vidare iakttogos konturerna till en bågformig slinga, som därifrån sträcker sig ned mot korsets mitt.' Kunde icke iakttagas.
3. 'och likaledes tvenne båglinjer, som högre upp nå in i skriftbandets bredaste parti'. Här finnas verkligen fördjupningar, som emellertid äro mycket breda. Om detta är rester av en äldre ristning, borde liknande grunda fördjupningar kunna iakttagas på flera ställen omkring de av Fot »uppfiskade» och fördjupade linjerna. Så är emellertid icke fallet. De fördjupningar, som kunna spåras, bilda icke något sammanhängande symmetriskt ornament. Delvis består det av fördjupningar, som ha uppstått vid ristningen, i det att små stycken ha fallit bort, då linjerna kommit alltför nära varandra.
4. 'Likaså iaktogs åtminstone det vänstra av de streck, som angivits gå genom de stora ögonliknande ovalerna.' Det högra är absolut obefintligt; här har stenytan fullkomligt normal form. På vänstra sidan är ytan visserligen något nedsänkt, men att detta skulle vara rest av huggning, förefaller otroligt.»

Ofrånkomligt är, att runinskriften och de båda ryttaerbilderna uppfattas som en enhet. Det förefaller fortfarande riktigt, som Lis Jacobsen en gång har sagt, att »man efter Kompositionen maa se bort fra den Mulighed, at Indskriften er komponeret omkring to Rytterfigurer fra ældre Tid». Almgren har själv framhållit, hur mäterligt inpassningen av runorna har skett, om ramen är äldre. En realistisk framställning var alldeles främmande för Fots starkt stilerade konst. Då han skulle återge Tord till häst, hade han ingen annan utväg än att ansluta sig till stiltraditionen. Bilder, som han har kunnat ta till mönster, ha säkerligen icke saknats. Vi kunna kanske närmast tänka på små metallpjäser sådana som Veggarslev-hästen eller de små silverhästarna från Birka (*Birka: I. Die Gräber, Tafeln*, 1940, Taf. 92: 7 och 11).

679. Skoklosters kyrka.

Pl. 39.

Litteratur: L 59, D 1: 36. J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 234 d, 239; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 406; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck i Runa 1843, s. 58; J. A. Kjellman-Göranzon, Sko socken (1860), s. 9.

Äldre avbildningar: Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 239, osignerad, renritad teckning (sannolikt avsedd som förlaga för ett träsnitt, som aldrig blivit utfört); Liljegren, Fullständig Bautil (ATA), n:r 59, osignerad teckning (icke kopia av teckningen i Peringskiölds Monumenta); Dybeck a. a.; teckning av A. Wætter (ATA); v. Friesen foto (UUB).